

Małgorzata Dylak

Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu

GŁÓWNE ZMIANY UWARUNKOWAŃ ROZWOJU PRZEDSIĘBIORCZOŚCI W POLSCE

1. Wstęp

Istnieje wiele kontrowersji wokół pojęcia przedsiębiorczości. W literaturze przedmiotu nie ma jednej spójnej definicji tego terminu. To, co jedni autorzy uznają za przejaw szeroko pojętej przedsiębiorczości, inni stanowczo odrzucają jako niedopuszczalną interpretację tego zjawiska. Najczęściej jednak przedsiębiorczość pojmowana jest jako działalność mająca na celu tworzenie zysku poprzez podejmowanie przez jednostki zasadniczego ryzyka w wymiarze kapitału, czasu i/lub kariery [5, s. 28] i właśnie w tym kontekście będzie ona rozpatrywana w dalszych rozważaniach.

Wszelkie inicjatywy gospodarcze uwarunkowane są pewnymi czynnikami, które mogą zarówno sprzyjać rozwojowi tego rodzaju aktywności, jak również ją ograniczać. W niniejszym opracowaniu podejmę próbę identyfikacji głównych zmian uwarunkowań, jakie nastąpiły w ostatnich kilkunastu latach, i ich wpływu na rozwój przedsiębiorczości w Polsce. Przeobrażenia te pochodzą głównie z zakresu sfer makrootoczenia, są przede wszystkim natury ekonomicznej i prawnej, jak również instytucjonalnej, dlatego też jedynie te aspekty będą poruszane. Nim jednak przejdę do omówienia tychże zmian, przedstawię podstawowe grupy uwarunkowań przedsiębiorczości.

2. Uwarunkowania przedsiębiorczości

Uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości mogą mieć charakter personalny, a zatem odnoszący się do specyficznych cech osoby, którą nazywa się przedsiębiorcą. Tak zwana osobowość przedsiębiorcza charakteryzuje się gotowością do

innowacyjnego rozwiązywania problemów, umiejętnością wykorzystywania pojawiających się szans i okazji oraz elastycznego przystosowania się do ciągle zmieniających się warunków. Cechy te wynikają po części ze szczególnych, wrodzonych atrybutów usposobienia człowieka, które w mniejszym lub większym stopniu warunkują skłonność do podejmowania działalności obciążonej ryzykiem. Jednakże umiejętności radzenia sobie z niepewnością i ryzykiem mogą być również w znacznej mierze wyuczone i wykształcone w toku edukacji i zdobywania doświadczenia życiowego i zawodowego. Niebagatelne znaczenie ma również oddziaływanie otoczenia, np. wzrost gospodarczy, który stymuluje ujawnianie się pewnych zachowań prowadzących do nasilenia się inicjatyw noszących znamiona przedsiębiorczości.

Czynniki osobowościowe wspomagane przez czynniki społeczne stanowią podstawę rozwoju przedsiębiorczości, z wnętrza człowieka wynika bowiem chęć działania i podejmowania ryzyka. Niemniej jednak bardzo ważne jest równoczesne zapewnienie tzw. zewnętrznych stymulatorów bycia przedsiębiorczym. Te zewnętrzne wzmocnienia wypływają przede wszystkim z makrootoczenia, czyli sfer, na które przedsiębiorcy nie mają bezpośredniego wpływu, a które w znacznym stopniu kształtują ramy rozwoju przedsiębiorczości. Są to m.in.: system podatkowy i prawny, dostęp do różnorodnych źródeł finansowania, rozwój wiedzy i edukacji, otwartość struktur rynkowych itd.

Tabela 1. Uwarunkowania przedsiębiorczości

Grupa uwarunkowań	Charakterystyka
Osobowościowe	ambicja, potrzeba osiągnięć, potrzeba niezależności, zdolność do współpracy, kreatywność, oryginalność spostrzeżeń, wytrwałość, skłonność do poświęceń, orientacja międzynarodowa
Społeczne	satysfakcja społeczna, hierarchia prestiżu, ruchliwość społeczna, popyt na wykształcenie, dominujące typy awansu społecznego, otwartość na wpływ z zewnątrz, gotowość akceptacji wzorców zewnętrznych
Ekonomiczne i instytucjonalne	rozwój sektora wiedzy i edukacji, poziom i struktura ciężarów podatkowych, poziom oszczędności, dostęp do kredytu i kapitału, ochrona konkurencji, otwartość rynku, system prawny, egzekwowanie prawa, bezpieczeństwo transakcyjne

Źródło: [3, s. 170].

W tabeli 1 zostały zestawione poszczególne grupy uwarunkowań przedsiębiorczości.

3. Główne zmiany warunków działalności przedsiębiorstw

Od roku 1989, kiedy to przeobrażenie gospodarcze i ustrojowe spowodowało zasadnicze zmiany w funkcjonowaniu przedsiębiorstw, obserwuje się działania zmierzające do systematycznej poprawy warunków ich działalności. Wydarzenia

ostatnich kilku lat, m.in. wstąpienie Polski do Unii Europejskiej w 2004 r. i dostosowywanie się do wymogów wspólnoty oraz intensywny rozwój gospodarki rynkowej, także przyniosły nowe możliwości rozwoju przedsiębiorczości. Zmiany te mają przede wszystkim charakter ekonomiczny i instytucjonalny, związany z przejawami wspierania przez aparaty państwowe aktywności przedsiębiorców oraz „nadrabianiem” przez społeczeństwo i rynek strat z przeszłości, kiedy to znaczne utrudnienia nie pozwalały na swobodną działalność prywatną.

3.1. Rozwój sektora wiedzy i edukacji

Jedną z zasadniczych zmian ostatnich lat, która w znacznym stopniu wpływa na eskalację inicjatyw przedsiębiorczych, jest rozwój sektora wiedzy i edukacji, którego miarą może być przyrost odsetka osób legitymujących się wyższym wykształceniem, jak również wzrost liczby szkół wyższych. Z roku na rok społeczeństwo polskie staje się coraz bardziej wyedukowane i wykwalifikowane, co sprawia, że coraz więcej osób przejawia zainteresowanie szeroko pojętą przedsiębiorczością (wzrost aktywności zawodowej). W roku 1988 tylko ok. 6,5% Polaków miało wyższe wykształcenie, 27% – średnie, 25% – zawodowe, a dużo ponad jedna trzecia – podstawowe. Z kolei w roku 2001 odnotowano już 9,8% osób z wyższym wykształceniem, ze średnim – 30,5%, z zasadniczym zawodowym – 25,6% i 30,8% – z podstawowym [8, s. 45]. W roku szkolnym 2000/2001 w 300 szkołach wyższych (w 1990 r. było ich tylko 112) uczyło się prawie 1,6 mln studentów (o ponad 150 tys. więcej niż w roku poprzednim), zaś w 2004 r. ich liczba zwiększyła się już do ponad 1,9 mln [9].

Wzrost dostępności wiedzy, szczególnie z dziedziny szeroko rozumianej ekonomii, w znacznym stopniu przyczynia się do nasilenia aktywności przedsiębiorców, a przynajmniej ułatwia im poruszanie się w świecie biznesu. Liczne badania ukazują coraz większe zainteresowanie uczelniami ekonomicznymi. W roku 2001 w 94 szkołach wyższych ekonomicznych kształciło się 332 tys. osób, a w 2004 r. już prawie 386,5 tys., z czego 77,5 tys. w szkołach państwowych, a 309 tys. na uczelniach niepaństwowych [9]. Większość szkół prywatnych oferuje kształcenie w ramach nauk menedżerskich: na kierunkach takich, jak: zarządzanie i marketing (56% ogółu studentów), ekonomia (25,4%) oraz finanse i bankowość (12,1%) [7, s. 14], a uczelnie państwowe także nie pozostają w tyle i kształcą na podobnych kierunkach.

3.2. Poziom i struktura ciężarów podatkowych

Kolejnym czynnikiem wpływającym na działalność przedsiębiorców, a podlegającym w ostatnim okresie przemianom, są uregulowania dotyczące systemu podatkowego. Ogromna większość przedsiębiorców (zarówno rozpoczynających, jak i już od jakiegoś czasu uprawiających swoją działalność) bardzo często wskazuje, że główną przyczyną utrudniającą im aktywność jest niestabilność polityki państwa przede wszystkim w aspekcie finansowym i prawnym. Potwierdzeniem tego są

choćby badania dolnośląskich przedsiębiorstw przeprowadzone w 2003 r. przez Katedrę Zarządzania Strategicznego Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, w których ten czynnik okazał się najważniejszym problemem pochodzenia zewnętrznego. W warunkach częstych zmian aktów prawnych dotyczących systemu podatkowego bardzo trudno jest prowadzić i rozwijać działalność gospodarczą, a w Polsce w ciągu ostatnich 10 lat ustawa o podatku dochodowym od osób fizycznych zmieniana była ponad 40 razy, podobne tempo zmian objęło także ustawę o podatku dochodowym od osób prawnych, zaś ustawa o podatku od towarów i usług i podatku akcyzowym była modyfikowana aż 47 razy [6, s. 189].

Sposób prowadzenia działalności gospodarczej jest istotnie kształtowany przez wysokość i sposób egzekucji podatków, które w naszym kraju są postrzegane jako bariery przedsiębiorczości, mimo iż ostatnie lata charakteryzują się znacznymi przeobrażeniami w tym zakresie. Zmianom podlegały zwłaszcza uregulowania dotyczące podatku dochodowego od osób prawnych – stopniowe obniżenie stawki z 30% w roku 2000 do 19% w roku 2004, oraz podatku dochodowego od osób fizycznych – wprowadzenie od 2004 r. możliwości wyboru pomiędzy stawką progresywną 19, 30 i 40% a stawką liniową 19%, ale bez możliwości korzystania z preferencji podatkowych. Nieustannie jednak toczy się dyskusja dotycząca dalszej zmiany wielkości obciążeń podatkowych tak, by ten czynnik dawał impuls do rozwoju przedsiębiorczości, a nie, jak to jest obecnie, był zaliczany do grupy demotywatorów.

Na zbyt wygórowane stawki podatku uskarżają się przede wszystkim niewielkie podmioty gospodarcze. W przeprowadzonych przez PFPiRMiŚP¹ badaniach ogólna ocena wysokości podatków przez sektor MŚP wypadła bardzo negatywnie. Ponad 85% badanych oceniła je jako zbyt wysokie lub zdecydowanie za wysokie we wszystkich rodzajach, najsilniej zaś krytykowana była wysokość podatku od osób fizycznych (90% odpowiadających uznało go za zbyt wysoki). Oprócz wysokich obciążeń podatkowych, ostrej krytyce została poddana także zawartość uregulowań prawnych w tym zakresie [2, s. 88-91]. Przedsiębiorcy postulują o uproszczenie i ujednolicenie systemu podatkowego, bowiem przepisy dotyczące opodatkowania ujęte są w postaci rozlicznych aktów prawnych: ustaw podatkowych, zarządzeń ministra finansów oraz rozporządzeń Rady Ministrów i ministra finansów, a także kilkudziesięciu innych ustaw [6, s. 190]. Domagają się również zmniejszenia nakładanych na nich podatków tak, by znaczna część dochodów do tej pory „konfiskowana” przez aparaty państwowe mogła zostać przeznaczona na rozwój działalności.

3.3. Poziom oszczędności

Z różnych badań prowadzonych w Polsce wynika, że podstawowym źródłem finansowania, w szczególności jeśli chodzi o sektor MŚP, są oszczędności, dlatego

¹ Polska Fundacja Promocji i Rozwoju Małych i Średnich Przedsiębiorstw.

też znaczny ich poziom jest niewątpliwie przesłanką dla rozwoju przedsiębiorczości. Z ostatnich danych bankowców funkcjonujących na rynku polskim wynika, że w 2005 r. wartość oszczędności ogółem² wynosiła ok. 300 mld zł, co w przeliczeniu stanowi średnio 15 tys. zł na osobę³. Sytuacja ta jest obiecująca, bowiem choć kwota ta nie jest wystarczającą sumą na sfinansowanie większości inwestycji, to jednak oszczędności nie są rozłożone równomiernie i ogromna rzesza potencjalnych i obecnych przedsiębiorców posiada znacznie więcej funduszy na własną aktywność.

3.4. Dostęp do kredytu i kapitału

Przedsiębiorczość jest nierozzerwalnie związana z inwestycją kapitału, dlatego też warto krótko omówić dostępność do źródeł jego pozyskiwania i prześledzić zmiany następujące na tym polu. Obserwuje się coraz szerszą ofertę kredytową banków, co jest zjawiskiem pozytywnym, gdyż konkurencja na tym rynku sprawia, że potencjalnie kredytobiorcy mogą przebierać w ofertach i negocjować ich warunki. Niemniej jednak beneficjenci ubiegający się o taką formę finansowania działalności skarżą się na duże wymogi, jakie stawiają im banki, co w znacznym stopniu ich zniechęca, a wręcz często powoduje znaczne utrudnienia w korzystaniu z kredytów komercyjnych. Szczególnie dokuczliwie odczuwana jest ta sytuacja przez mniejsze podmioty gospodarcze, które korzystanie z kredytów określają jako problemowe w ponad 65% przypadków [2, s. 92]. W wypadku oprocentowania kredytów – stabilizacja i umiarkowany ich poziom (choć i tak znacznie przewyższające podobne wskaźniki w innych krajach Unii Europejskiej) sprzyjają podejmowaniu działalności gospodarczej.

Z chwilą wejścia Polski do Unii Europejskiej 1 maja 2004 r. pojawiła się nowa, do tej pory niedostępna, możliwość i szansa dla przedsiębiorców w finansowaniu działalności. W ramach promowania rozwoju i dostosowań strukturalnych w regionach słabiej rozwiniętych nasz kraj został odbiorcą pomocy na najwyższym poziomie. Przedsiębiorcy mogą korzystać z instrumentów finansowych, jakimi są cztery fundusze strukturalne: Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, Europejski Fundusz Społeczny, Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji Rolnej – Sekcja Orientacji oraz Finansowy Instrument Wspierania Rybołówstwa. Wsparcie z tych funduszy strukturalnych w latach 2004-2006 wyniesie ok. 44,5 mld euro, zaś z budżetu państwa na ten cel ma być przeznaczonych dalsze 27,5 mld euro [4, s. 5-6]. Pieniądze przeznaczone na rozwój przedsiębiorczości z funduszy unijnych są silnym bodźcem do podejmowania aktywności gospodarczej. Od niedawnego pojawienia się tej możliwości wsparcia zaobserwowano jednakże, iż ogromną barierą na drodze do zdobycia tych środków stały się formalne wymogi w procesie

² Suma depozytów bankowych, polis ubezpieczeniowych na życie, znajdujących się w posiadaniu osób fizycznych akcji i obligacji, oraz tej części aktywów funduszy inwestycyjnych, którą można przypisać inwestorom indywidualnym.

³ Dane podane przez telewizję TVN24.

ubiegania się o dotację, a mianowicie nieumiejętne skompletowanie i niepoprawne wypełnianie wniosków o jej przyznanie. Co gorsza, często nie tylko przedsiębiorcy popełniają błędy, ale także urzędnicy, mający dopomóc, nie radzą sobie ze skomplikowanymi formularzami. Pozostaje jednak nadzieja, że w miarę upływu czasu w końcu nauczymy się sprawnie działać w celu uzyskania każdej dostępnej pomocy, w tym także dotacji strukturalnych.

4. Podsumowanie

Przedstawione w artykule rozważania na temat uwarunkowań działalności przedsiębiorstw pozwalają na stwierdzenie, że główne zmiany, jakie nastąpiły w ostatnich latach, stwarzają coraz dogodniejsze warunki do rozwoju przedsiębiorczości w Polsce. Poprawa nastąpiła przede wszystkim pod względem wzrostu dostępu do edukacji (dotyczy to zwłaszcza szkół wyższych), podwyższenia się poziomu oszczędności oraz zwiększenia się możliwości finansowania działalności, głównie poprzez kredyty i dotacje unijne. Prawdą jest jednak, że potrzeba jeszcze sporych usprawnień, m.in.:

- uproszczenia systemu podatkowego, przede wszystkim w kontekście uściślenia przepisów (jednoznaczność ich interpretacji);
- dalszego zmniejszania poziomu oprocentowania kredytów;
- sprawniejszej obsługi doradczej w przygotowywaniu wniosków o dofinansowanie z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej.

Jeśli w dalszym ciągu działania państwa będą zmierzać ku poprawie warunków rozwoju przedsiębiorczości, to z pewnością niebawem te niedogodności zostaną przezwyciężone.

Literatura

- [1] Gabryszak R., *Kontrowersje wokół przedsiębiorczości*, EiOP nr 9/2005.
- [2] Kozek W., Mielczarek P., *Opinie przedsiębiorców sektora MŚP o prowadzeniu działalności gospodarczej*, PFPiRMiSP, Warszawa 2000.
- [3] Koźmiński A., *Zarządzanie w warunkach niepewności*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2004.
- [4] *Przewodnik po funduszach strukturalnych dla przedsiębiorców oraz instytucji wspierających firmy*, PARP, Gliwice 2004.
- [5] Ronstadt R., *Entrepreneurship*, Lord Publishing, Dover MA 1984.
- [6] Sokołowski J., *Zmiany w systemie podatkowym a zachowania podmiotów gospodarczych*, [w:] D. Kopycińska (red.), *Funkcjonowanie gospodarki polskiej w warunkach integracji i globalizacji*, Szczecin 2005.
- [7] Szablowski J., *Rola uczelni niepaństwowych w kształtowaniu modelu kształcenia ekonomistów*, VII Kongres Ekonomistów Polskich, 2001.
- [8] Śpiewak P., *Deficyt obywateli*, „Newsweek Polska”, 08.06.2003.
- [9] <http://www.poland.gov.pl>; <http://www.stat.gov.pl>.

MAIN CHANGES IN CONDITIONING OF THE ENTERPRISE'S DEVELOPMENT IN POLAND

Summary

The paper presents basic changes in conditioning of the companies' activity in Poland, which came within last years. These transfigurations had first and foremost the economic and institutional character and they caused barriers of entrepreneurs' activity to be levelled to a considerable degree.